

Tomaž Pušnik

Mitja Velikonja: Titostalgija – študija nostalgije po Josipu Brozu.

Ljubljana: Mirovni inštitut, 2009.

132 strani (ISBN - 978-961-6455-53-4), 12 evrov

O Josipu Brozu Titu ter o konstruktih in pomenih, ki jih označevalec bivšega predsednika Jugoslavije nosi, se je v Sloveniji leta 2011, enaintrideset let po njegovi smrti, razpravljalo v dveh t. i. stebrih demokracije – v državnem zboru in na ustavnem sodišču. Ideološki boji in obtoževanja o poimenovanju Titove ceste so bili med strankami t. i. leve in desne ter njihovimi podmladki zgolj politična parada oziroma maškarada, kdo si bo nadel bolj groteskno masko in prepričal že prepričane ter na koncu ohranil status quo »predstavnikov«¹ ljudstva. Pri odločitvi ustavnega sodišča pa se je pokazala pravna rigidnost, s presojo, da je poimenovanje javnih simbolov, cest, zgradb idr. po preteklih totalitarnih časih protiustavno. Odločitev se je skladala z Resolucijo evropskega parlamenta o evropski zavesti in totalitarizmi, kar odraža pozicijo vdanega in nekritičnega podložnika – Slovenije svojemu gospodarju – Evropski uniji. Politične stranke, ustavno sodišče in nenazadnje Evropska unija se sprašujejo po interpretaciji zgodovine in »kaj oziroma kdo je Tito v resnici bil«. Nihče pa ne prepozna vprašanja, kaj Tito pomeni danes, kako ga pojmuje ljudstvo in kaj nam nostalgija za Titom sporoča. S tem vprašanjem bi namreč postavili kritiko tako desnim kot levim pa tudi sredinskim »predstavnikom«² ljudstva. Vprašanje, kaj Tito pomeni danes, pa razkriva avtor monografije Titostalgija Mitja Velikonja, ki takoj napove: »To ni še ena knjiga o Titu, ampak knjiga po Titu«³ (str. 10).

V prvem delu si avtor zastavlja številna vprašanja, zakaj ravno Tito, od kod se je fenomen Tita ponovno priplazil in kaj nam pogostost pojava sporoča. Opredeli najpomembnejše termine nostalgija, neostalgija, retro, postsocialistične nostalgije in nazadnje titostalgija, da nam lahko v drugem delu predstavi obseg (pre)številnih primerov kulture titostalgije in titostalgije kulture na območju bivše skupne države. V zadnjem delu avtor odgovarja na prej zastavljena vprašanja in pojasnjuje, kaj titostalgija pomeni danes.

V prvem delu Velikonja na vprašanje, zakaj ravno Broz, odgovarja, da je fenomen Tita del širše postsocialistične nostalgije, ki je presenetila vsakogar, da pa ni pozitivnega in negativnega pomena, ki ga ne bi za časa njegovega življenja, še bolj pa posthumno pripisali Titu. Najpomembnejše vprašanje pa je, ali nam titostalgija ponuja nekaj svežega – kritiko sedanjosti in morda celo konstrukcijo prihodnosti? Avtor se ne sprašuje, kdo je Tito v resnici bil, kar dela cela vrsta knjig o Titu, ki iščejo končno resnico in sočne podrobnosti o njem; zanima ga predvsem, kaj Tito pomeni ljudem danes, zakaj njegova pozitivna podoba nastopa pri tako različnih skupinah, zakaj ga imajo eni še vedno in drugi na novo v lepi luči; ne zanima ga mrtvi Broz, ampak Tito, ki danes živi skozi različne oblike titostalgije.

Prek mapiranja osnovnih konceptov Velikonja nostalgijo predstavi kot kompleksno, spremenljivo, utopično željo in prizadevanje za vrnitev nekdanjih starih dobrih časov, ki jih v tej podobi nikoli ni bilo. Nostalgija je ideološka, je utopija preteklosti, ki je ni bilo nikjer drugje kot v narativu. Velikonja vleče nit širšega dojetja nostalgije prek neostalgije, kot prevzem prijetnega spomina od nekoga drugega, kot nostalgični hibrid, kjer se ideje in produkti nadgrajujejo z novimi vsebinami. Retro pa opredeli kot satiričen, subverziven vzgib, ki reinterpretira in demitologizira preteklost s prezirom ločevanja med visoko in nizko kulturo. Titostalgijo definira kot nostalgichen diskurz o bivšem predsedniku skupne države, ki se v valovih pojavlja po razpadu Jugoslavije. V titostalgijo so vpeti tako nostalgija, neostalgija, retro itn. Kar je enako pri vseh, pa je pozitivna podoba Tita. Titostalgija ne pomeni samo rekonstrukcije preteklosti oziroma utopične preteklosti, temveč je (lahko) tudi subverzija. Subverzivnost se odraža v hlepenju po socialističnih idealih in utopičnosti »bratstva in enotnosti«, ki je kritika sedanjega

družbeno-političnega sistema oziroma odtujenosti, razslojenosti, omejevanja svobode, rigidnosti itd. Prek kritike in vpliva na sedanost pa odigra pomembno vlogo tudi pri konstrukciji prihodnosti. V mapiranju nostalgije avtor podaja osnovne koordinate prek Davisa, Cardinala, Lascha, Boymove in Chasa, ki so se v drugih kontekstih ukvarjali s konceptom nostalgije in postsocialistične nostalgije. Vendar pogrešamo umestitev aplikacije titostalgije, ki jih postsocialistična nostalgija in nostalgija za Titom prinaša na polje postmodernih teorij. Saj bi se, kot pravi Todorova (2001: 7), morali tudi v intelektualnem elitizmu, v teoretizaciji, javno in jasno opredeliti glede protirasizma in protifašizma.

Že pri preletu knjige najprej padejo v oči številne avtorske fotografije, ki na vsaki strani spotoma argumentirajo pripoved in kažejo na to, da je avtor družbenokritični opazovalec vsakodnevnega dogajanja, ki ga tudi skrbno beleži. V drugem delu prav prek številnih primerov in slikovnega materiala predstavi *kulturo titostalgije* kot namenoma ustvarjen diskurz o Brozu oziroma nostalgijo od zgoraj, ki živi prek citatov, številnih spominkov, grenčice Marshal, retro sendvičev Tito, reklam, številnih knjig idr. Prav tako pa titostalgijo razlaga s *titostalgično kulturo*, razumevanjem podob, mnenji, ocenami ljudi, torej s t. i. nostalgijo od spodaj, ki se kaže prek grafitov, napisov na hribih, romanj, novih oblik štafete mladosti, imitiranja Tita ipd. Za privlačnost monografije Titostalgija pa je že od prve strani »kriva« tudi pestrost jezika, ki pritegne; vsebino, ki je v drugih znanstvenih delih večinoma podana v baročno olepšanem jeziku oziroma širši publiki neberljivem diskurzu, avtor predstavi na berljiv in zanimiv način, ki bralca vodi, da nadaljuje raziskovanje »balkanskih« kultur tudi potem, ko zapre knjigo.

V zadnjem delu knjige Velikonja odgovarja na na začetku zastavljena vprašanja. Z repliciranjem na splošno sprejete trditve, kaj in zakaj titostalgija, prikaže njeno kompleksnost in protislovnost. Razsežnost titostalgije razloži na tri komplementarne načine. Prvi kaže na konservativnost, celo neproduktivnost titostalgije, ki sanje o preteklosti uporabi za krinko pred spopadanjem z dilemami vsakodnevnega družbene realnosti. Druga dimenzija titostalgije lahko pomeni zamegljevanje sedanosti s strani dominantnih sil, kot oblastna tehnologija poznega kapitalizma, kateri namesto transformacije za prihodnost ustreza ukvarjanje s preteklostjo. Tretja stran titostalgije pa je opozicija obstoječemu, ki prek svoje alternativnosti in utopičnosti transformira obstoječi družbeni sistem. Varuje tisto preteklost, ki je lahko gibalno emancipacije in pravičnejšega sveta in ki bi lahko bila ukradena. V končnem odgovoru, zakaj ravno Tito, pa avtor v duhu protislovnosti titostalgije doda, da nostalgija za Titom s pravim Brozom nima veliko opravka, je pa verjetno najbližja referenca utopičnega ideala pravične družbe za ljudi na področjih nekdanje skupne države. Po avtorjevem mnenju gre za repolitizacijo na abstraktni metaravni – v utopiji.

Če sledimo eni od glavnih tez subverzivne vloge titostalgije, ki postavlja kritiko in ogledalo sedanji družbeni realnosti, lahko titostalgijo dojemamo tudi in predvsem kot protifašistični boj. Ta pa se z ideološkimi prerekanji »predstavnikov« ljudstva in odločitvami ustavnega sodišča ne spodbuja, temveč se s takšnimi dejanji zanika pomembnost protifašističnega boja, letvica na polju vladanja pa se z desne pomika še bolj na desno. Premiki v isto smer pa se dogajajo tudi na ravni Evropske unije, z evropsko resolucijo o totalitarizmi in dnevom spomina na žrtve vseh totalitarizmov. Kot pravi Todorova (v Petrović 2009: 58), so primerjalni pojmi, ki označujejo totalitarizme v Evropi, socializem (komunizem), fašizem in nacizem, nikakor pa ne kapitalizem ali liberalizem (neoliberalizem). Kljub morda navidezno absurdnemu momentu poimenovanja ulic in praznikov oziroma dneva spomina na žrtve vseh totalitarizmov, pa moramo te gledati v foucaultovski luči oblastnih tehnologij, kjer se skozi številna mikrodejanja konstruirajo politični pomeni ter izvaja nadzor in oblast nad ljudmi, hkrati pa se ustvarjajo pogoji, ki širijo nestrpnost proti protifašističnemu boju in ustvarjajo pogoje rojevanja novih fašizmov.

Na koncu je treba izpostaviti tudi pozitiven pomen dvojezičnosti zbirke Mediawatch (slovenščina in angleščina), v kateri je bila izdana monografija. S tem razširja domet in polje razumevanja določenih pojavov, v našem primeru titostalgije, ki je omejena na območje nekdanje

skupne države. Knjiga Titostalgija je zaradi razumljivega analitičnega pristopa namenjena tako znanstvenim in strokovnim krogom kot tudi širši javnosti, ki ji lahko odpira nove poglede na postsocialistično nostalgijo in bolj specifično nostalgijo za Titom. Hkrati pa bi lahko vsebina Titostalgije prinašala tudi novo spoznanje in premik nad ideološko polariziranje v političnih debatah. Vendar oblastnim strukturam in »predstavnikom« ljudstva zaradi ohranjanja statusa quo in svojega mandarinskega položaja dostop do te vsebine ni v interesu.

Literatura:

Todorova, Maria (2001): *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.

Petrović, Tanja (2009): *Dolga pot domov: Reprezentacije zahodnega Balkana v političnem in medijskem diskurzu*. Ljubljana: Mirovni inštitut.